

A könyvekhez hozzájutni szinte minden nagykönyvtárunkban nehéz és időrabló

Dr. SZABADVÁRY FERENC
a kémiai tudományok doktora, egyetemi tanár, az Országos Műszaki Múzeum főigazgatója, az MTA tudomány-és technikatörténeti komplex bizottságának alelnöke, a *Periodica Polytechnica* és a *Technikatörténeti Szemle* főszerkesztője

A hazai és nemzetközi tudománytörténetírás egyik legkiválóbb művelőjét, Szabadvary professzort az Országos Műszaki Múzeumban, hivatalában kerestem fel. Beszélgetésünk első kérdését arról tettem fel neki, hogy mikor kezdett a tudománytörténettel foglalkozni, és milyen szerepük volt ebben a könyvtáraknak?

— A könyveket mindig szerettem, nagyon sokat olvastam. A családi könyvtáron kívül saját könyveim is szép számban voltak. Rendszeres, céltudatos könyvtári kutatómunkára azonban csak műegyetemi tanárségéd koromban került sor. Ez egybeesett tudománytörténésszé válásommal. Az analitikai kémiai gyakorlatok során a hallgatók közt sétálva, beszélgetve, egyik hallgatóm megkérdezte: ugyan, ki is találta fel a káliumpermanganátos titrálást? Azt feleltem, hogy hirtelenjében nem tudok a kérdésre válaszolni, de majd utána nézek. Keresgéltem az analitikai szakkönyvekben, de sehol egy nevet nem találtam. Annyi, kevésbé jelentős módszer viseli feltalálója nevét, ennek a fontos eljárásnak a születéséről meg semmit sem tudunk?... Elkézdtem visszafelé haladni, közleményről közleményre. Hónapokig tartott, és nagyon sok könyvtárba járásba került, míg válaszomat meg tudtam adni: az eljárást *Margueritte* találta fel, 1846-ban. Eközben megkedveltem az ilyesfajta kutatást, és rájöttem, hogy senki sem írta meg az analitikai kémia történetét. Megírtam, és 1960-ban meg is jelent *Az analitikai kémia módszereinek kialakulása* című munkám, amelyet később az NSZK-ban és Amerikában is kiadtak. Így kezdődött tehát tudomány-

történeti pályafutásommal együtt a nagy könyvtárakkal való szoros kapcsolatom is.

— *Oktatói és kutatói működése a Budapesti Műszaki Egyetemhez fűződik; milyen emlékei vannak az ottani könyvtárakról?*

— Leginkább és legtöbbször a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárába jártam, ez volt a legközelebb, és ott aránylag sok kedvezményben részesültem. Elcsodálkoztam rendkívül gazdag régi anyagán, a ma már csaknem kétszáz évre visszamenő teljes folyóirat-sorozatán. Voltak páratlan élményeim is: például én vágtam fel *Osterreicher József* 1782-ben nyomtatott, a budai gyógyvizek elemzéséről szóló latin nyelvű könyvét; a példánynak első, s — gondolom — máig egyetlen olvasója én voltam. A központi könyvtár egyébként a hallgatóknak az irodalomkutatáshoz is sok segítséget akar adni, a hallgatók viszont, azt hiszem, korántsem élnek a lehetőségekkel. Igaz, ha jobban igénybe vennék ezeket, rögtön kiderülne, hogy kevés a hely. Az általános kémiai tanszék, ahol pályámat elkezdtem, és amelynek máig is oktatója vagyok, az ország egyik legnagyobb intézeti könyvtárával rendelkezik. A felerészben könyvekből, felerészben folyóiratokból álló értékes gyűjteménynek mindenkor munkámban igen jó hasznát vettem.

— *A többi magyar könyvtár hogyan segítette, mik a velük kapcsolatos tapasztalatai?*

— Magam is meglepődtem azon, hogy Magyarország könyvtáraiban majdnem minden olyan régi vagy kevésbé régi folyóiratot, könyvet megtaláltam, amire kutatásaimhoz szükségem volt és van. Ami pedig nem volt meg, azt könyvben vagy mikrofilmen mindig be tudtam szerezni a könyvtárközi kölcsönzés révén — igaz, hogy „privát”, személyes kérésre a mikrofilm általában gyorsabban megjött, mint a könyvtárközi kölcsönzés keretében.

A magyarországi könyvtárak nyilván tartásait általában jónak találom, áttekinthetőek, gyorsan megtalálható bennük, amit az ember egy-egy múról keres. Nagyon hasznos az Országos Széchényi Könyvtár központi információs szolgálata is. Ezzel szemben a könyvekhez hozzájutni szinte minden nagykönyvtá-

runkban nehéz és időrabló! Túl körülményesen, lassan megy minden. A nagy külföldi könyvtárak sokkal kiterjedtebb szabadpolcrendszerre kényelmessé teszi a kutatást. Ha egy adatnak olvasás közben más folyóiratkötetben kell utánanézni, nem kell mindent előről kezdeni, általában le lehet emelni a másik kötetet is a polcról. Hasznos, hogy másolatszolgáltatás majdnem mindenütt van nálunk is, de ez is lassú. Az OSZK-ban például olykor 3—4 hétig kell várni, míg elkészül egy-egy mikrofilm vagy nagyítás. Külföldön voltam már olyan könyvtárban, ahol az ember odavitte a könyvet, folyóiratot a xeroxhoz, és maga készítette el a felvételt. Persze tudom, hogy a szinte kivétel nélkül helyszükében fuladozó könyvtárainkban korlátozottak a fejlődési lehetőségek.

— *Professzor úr könyvei, tanulmányai a kontinensen és az újvilágban egyaránt ismertek. Hogy került sor külföldi publikálásukra?*

— Az embert idegen nyelvű cikkei és előadásai alapján ismerik meg. Ezek nyomán könyvei iránt is érdeklődnek. Ha azután már „neve” van, minden gyorsan megy. Így adták ki például a *Lavoisier*-ről írott könyvemet Stuttgartban, majd németből lefordították angolra, és könyvem Cincinnatiában (USA, Ohio) is megjelent. Angol nyelven megjelent munkáim alapján ért az az elismerés, hogy az *American Chemical Society*, az amerikai kémikusok tekintélyes egyesülete *Dexter-díjjal* jutalmazta analitikaikémia-történeti kutatásaimat. Meg kell azonban jegyezni, hogy a magyar tudományos könyvek idegen nyelvű kiadásában fontos szerepe van az *Akadémiai Kiadónak* is, mert igen jó kapcsolatot tart fenn a külföldi kiadókkal. Mindezzel elősegíti, hogy a külföldön publikált művek révén a világ megismerje a magyar tudományt. Így állt módomban a magyar tudósok népszerűsítése, amikor a közelmúltban szerkesztett hatalmas életrajzgyűjtemény (*Dictionary of scientific biography*) szerzői gárdájába engem is meghívtak. A negyven évszázad 4500 tudósát ismertető, 14 kötetes munkában 41 magyar tudósunk életművét sikerült bemutatnom.

— *Visszatérve saját intézményének életére, miben látja könyvtárak szerepét?*

— *Az Országos Műszaki Múzeum* — mint ismeretes — helyiséghiánnyal küzd, 1965-ben készült el az első épülete a XI. kerületi Kaposvár u. 13. sz. alatt, második létesítményének pedig a tervek szerint ebben az évben kellene elkészülnie. Ezek lényegében a raktározást, a begyűjtést, a kutatást teszik lehetővé. Az

intézmény eddig is gazdag anyagából több tematikus kiállítást rendezett vendégként más múzeumokban. Így 1974-ben a *Magyar Nemzeti Múzeum* dísztermében mutattuk be a műszerek fejlődését az ókortól napjainkig. A *Munkásmozgalmi Múzeum* adott otthont az „Energia, ember, munka” című kiállításunknak. 1978-ban pedig az *Iparművészeti Múzeumban*, majd vidéken, a *Békcécsabai művelődési házban* tekinthették meg az érdeklődők az írógép fejlődését szemléltető tárlatunkat. Most készülünk 1980. évi kiállításunkra, melyet a Várban, a Munkásmozgalmi Múzeum helyiségeiben rendezünk az *információközlés történetéről*. Ebben a könyv- és újságnyomtatás, továbbá a vezeték nélküli hírközlés technikájával, valamint termékeivel foglalkozunk, végigkísérjük fejlődésüket. Az intézményünk közművelődési célkitűzéseit szolgáló bemutatók, kiállítások előkészítésében, rendezésekor és tájékozódásunkhoz saját könyvtárunkra is támaszkodunk. Ez a körülbelül 15 000 kötetes szakkönyvtár profilja szerint elsősorban tudománytörténeti könyvek és folyóiratok gyűjtőhelye, de a 17. századtól eltelt időszak, főleg pedig a 19. századi technikai forradalom korszakának tudományos művei is megtalálhatók benne. Mindezek elsősorban az intézmény munkatársainak rendelkezésére állnak, de külső kutatóknak is engedélyezzük a könyvtár használatát, főleg a helybenolvasást.

— *Befejezésül engedjen meg egy rendező kérdést: Hogyan látja a könyvek jövőjét a tudományok múltját kutató tudós-professzor?*

— Az ember szereti a könyveket, mégis kénytelen küzdeni ellenük, mert a papír kiszorítja mindenhol, még a lakásából is. A sokszorosító technika fejlődése és egyszerűsödése a papíráradatot mindent elöntővé és feltartóztathatatlaná teszi, köztük a könyvszerű termékek áradatát is. Sok ebben a pazarlás. Lassan már csak úgy tudok egy-egy új könyvet elhelyezni, ha helyette kidobok egy másikat! Olyan szép könyvtárszobám, mint amilyen a múlt századi tudósoknak volt, bizonyosan sosem lesz. A fiataloknak pedig, akik erejük megfeszítésével, küszködve most szerzik meg és alakítják ki 40—50 négyzetméternyi lakásukat, igazán nincs helyük az otthoni könyvtár számára. Ami végtelenül sajnálatos. Mindez a ma könyvtárainak felelősségét nagyban megnöveli; munkájukat, szolgáltatásaikat színvonalasan kell megszervezni addig is, míg a kibernetika, az „elektronikus könyvtár” fel nem váltja a könyvtárak meglévő hagyományos rendszerét. M. L.